

УДК 37.035.3

Примакова Віталія

ORCID 0000-0002-8914-6748

Researcher ID C-9339-2019

Доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної освіти, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (м. Херсон, Україна) E-mail: pran703@gmail.com

ЗМІСТ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ЕПАРХІАЛЬНИХ ЖІНОЧИХ УЧИЛИЩ УКРАЇНИ (60 – 70 рр. XIX ст.)

У статті розглянуто тенеzu епархіальних жіночих училищ в Україні, що стало результатом впливу демократичних реформ 1860–70-х рр. на систему вітчизняної середньої жіночої духовної освіти. Схарактеризовано зміст навчальних планів новостворених у другій половині XIX століття закладів освіти, у яких здійснювалася первинна підготовка вчителів початкових класів. Зокрема проаналізовано роль і місце музичної освіти в тогочасних навчальних програмах, що сприяло належному духовному вихованню учениць зазначених закладів. Виявлено й описано форми та засоби навчання музиці, музичної підготовки в епархіальних жіночих училищах України у другій половині XIX ст.

Метою роботи є визначення ролі і місця музичної освіти у змісті навчальних програм епархіальних жіночих училищ України у період їх створення і початку функціонування (60 – 70-х р. XIX ст.).

Наукова новизна полягає у розширенні меж дослідження проблеми виникнення і розвитку епархіальних жіночих училищ України, як однієї із передумов розвитку закладів педагогічної освіти, котрі готували вчителів початкових класів у закладах різного типу (церковноприходських, земських тощо). Зокрема, зосередилися на вивченні змісту музичної освіти у відповідній підготовці українського жіноцтва, що істотно вплинуло не тільки на їх духовне виховання, а і на розвиток музичної педагогіки. Екстраполяція продуктивного досвіду минулого з окреслених питань може мати широке практичне застосування в сучасній школі при розробленні авторських моделей, освітніх програм та методичних посібників для підвищення ефективності діяльності освітньої організації у напрямі музичної підготовки учнів.

Методологія. Для вирішення поставлених завдань у науковому пошуку використані загальнонаукові методи дослідження: аналітико-синтетичний, узагальнення, систематизація для характеристики джерельної бази; історичні методи: хронологічний, ретроспективний, типологічний, що дали можливість простежити специфіку музичної підготовки в епархіальних жіночих училищах України аналізованого періоду, узагальнити її зміст, виявити форми організації навчання та контролю успішності вихованців.

Висновки. Отже, у другій половині XIX ст. під впливом чергових освітніх реформ було створено перші в Україні жіночі епархіальні училища як навчальні заклади середньої ланки, випускниці яких згодом могли стати вчителями початкової школи. Адже задум їхнього заснування ніс становий характер: училища спочатку призначалися суто для навчання і духовного виховання дітей (дочок) духовенства. Музична освіта в змісті навчання епархіальних жіночих училищ України впливала на естетичне, релігійне та духовно-моральне виховання майбутніх вчительок сільських шкіл та народних училищ, що в подальшому сприяло зростанню рівня освіченості населення країни.

Ключові слова: жіноче епархіальне училище, музична освіта, духовне виховання, музична підготовка вчителів, форми, методи і засоби.

Постановка проблеми. Питання освіти, її стан, можливості та перспективи розвитку завжди перебувають в центрі уваги суспільства. Становлення та формування системи жіночої духовної освіти відбувалося в Україні з середини XIX ст. Епархіальні жіночі училища України, які здійснювали підготовку педагогічних кадрів, відігравали важливу роль у системі духовного розвитку населення країни, впливали на формування національної освіти. Виникнення і становлення цих закладів освіти стало одним із засобів вирішення проблеми освіченості населення, оскільки саме їх випускниці значно вплинули на зростання відповідного рівня.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми народної освіти України висвітлені в роботах Л. Вовк, О. Глузмана, М. Дем'яненка, І. Жорової, О. Кохановської, В. Кузьменко, В. Майбороди, Л. Моїсеєнкової, Н. Слюсаренко та ін. Питанням становлення педагогічної освіти південного регіону України присвятили свої дослідження Л. Антонова, Р. Денісов, Ю. Синькевич, Л. Терських та ін.

Специфіка формування музичної культури та освіти молодого покоління знайшли відображення у працях С. Говорова, С. Матвиенко, Я. Мельничук, Л. Процив, Н. Рудичевої, И. Фрайт та ін.

Розбудова і трансформація освітньої системи України зосереджує увагу науковців і на історичному аспекті порушеного питання, зокрема важливості набувають проблеми виникнення і становлення педагогічної освіти. До вчителів, їх професійної підготовки завжди висувалися високі вимоги. Педагог початкової школи має бути не тільки компетентним, а ще й естетично і духовно розвиненим. Тож питання музичної підготовки в єпархіальних жіночих училищах України другої половини XIX ст., що мають наукове, гуманітарне та культурно-освітнє значення для реформування сучасної системи освіти, на нашу думку, потребують додаткової уваги.

Метою статті є визначення ролі і місця музичної освіти у змісті навчальних програм єпархіальних жіночих училищ України у період їх створення і початку функціонування (60 – 70-х р. XIX ст.) задля реактуалізації позитивного досвіду минулого в сучасній освіті.

Виклад основного матеріалу. Широкомасштабні політичні перетворення, що проводилися в Російській імперії в роки правління імператора Олександра II (у другій половині XIX ст.), торкнулися і духовної освіти. Ще від початку правління Олександр II висловлював думку про те, що необхідно «зайнятися переглядом системи виховання та освіти нашого духовного юнацтва, відповідно до сучасних потреб» [2, 143].

Історики стверджують, що ідея створення жіночих духовних училищ у 1843 р. належала великій княжні Ользі Миколаївні, дочці Миколи I. У своїй записці обер-прокурору Св. Синоду М. Протасову, надрукованій у книзі «Про училище дівчат духовного звання» (1864 р.), Княжна наголошує на необхідності створення таких освітніх закладів. Зокрема вона пише: «Доставлення їм (учням) гарного виховання не тільки складе благополуччя для їх сімей, але значно сприятиме поширенню освіти й поліпшенню характерів у тих верствах, на які священники зазвичай мають більший вплив» [11, 1124]. Йшлося про створення особливих навчальних закладів для дочок священно- та церковнослужителів, якими опікувалася Ольга Миколаївна. Після її від'їзду за кордон ці духовні жіночі училища взяла під свою опіку її мати імператриця Олександра Федорівна.

Дослідники стверджують, що на створення цих особливих навчальних закладів вплинуло кілька обставин. По-перше, мету виховання майбутніх дружин духовних пастирів церковні ієрархи вбачали у підготовці з них справжніх християнок, які здатні допомогти своїм чоловікам у веденні парафіяльних справ, спроможні приготувати ліки для хворих, займатися вихованням дітей та утримувати належним чином домашнє господарство. По-друге, уряд і Св. Синод висловлювали надію, що жінки з належною освітою позитивно впливатимуть на селян [4, 29]. Оскільки освіта дочок парафіяльних священників у сільських школах не відповідала вищезазначеним очікуванням, та вони не могли розраховувати на освіту, яка надавалася дітям дворян, необхідним стало створення закладів освіти іншого типу.

18 серпня 1843 р. у Царському Селі відкрилося перше єпархіальне жіноче училище в Росії для представниць духовного стану, де дівчата почали здобувати освіту. Святитель Ф. Затворник в одному зі своїх листів писав, що загальні основи новостворених єпархіальних жіночих училищ повинні бути орієнтовані на Статут першого Царськосельського духовного жіночого училища, і що він сам брав його за основу для складання статуту Тамбовського єпархіального жіночого училища [13, 17].

20 вересня 1868 р. імператором Олександром II було затверджено Статут єпархіальних жіночих училищ з розширеною програмою викладання загальноосвітніх предметів. Метою духовних жіночих училищ такого типу було «виховання дівць у правилах благочестя з православним вченням та в російському народному дусі, з тим, щоб вихованки могли згодом мати благодійний вплив на навколишнє середовище строгим моральним життям та діяльним виконанням сімейних обов'язків» [10, 2].

Статут єпархіальних жіночих училищ удосконалив та розширив програми курсів з церковних предметів. Закон Божий був головним предметом і вивчався ґрунтовно, на нього покладалося 25 навчальних годин на тиждень [5, 116]. Зі світських предметів вивчалися: російська мова та російська словесність, арифметика та загальна геометрія, загальна та російська географія, загальна та російська громадянська історія, загальна фізика, педагогіка та чистописання. За Новим Статутом обов'язковими предметами були нові мови, музика, малювання [13, 45–46].

З 1886 р. в училищах вводиться навчання шиттю [10, 41] і в кількох училищах викладання іконопису, що також було особливістю єпархіальних жіночих училищ. Поступово до навчальних програм училищ додали заняття з педагогіки та дидактики. При училищах відкривалися церковно-парафіяльні, зразкові та недільні школи, де вихованки проходили практику, після чого могли стати учительками в церковно-парафіяльних та інших школах [5, 119] або виховательками у тих же єпархіальних училищах, до обов'язків яких входило спостереження за релігійно-моральним розвитком дівчат. За Статутом єпархіальних жіночих училищ їм відводилася особлива роль: «вихователька повинна була вселяти вихованкам глибоке благоговіння до істин християнської релігії та до всіх статутів і обрядів церкви, усіма моральними засобами намагатися протидіяти поширенню між дівчатами хибної побожності» [13, 25].

В Україні перше училище для дівчат духовного стану було засноване в 1854 р. в Харкові. 1864 року було відкрите училище в Тульчині, через рік з'явилося Чернігівське училище для дівчат духовного звання, а 1866 року розпочало роботу Таврійське жіноче духовне училище у Сімферополі. Діяльність цих училищ регулювали норми статуту училищ для дівчат духовного звання, затвердженого 1843 року.

Загалом, протягом 1854–1917 рр. на території України функціонувало 13 єпархіальних училищ (у Києві, Катеринославі, Кременці, Лубнах, Маріуполі, Одесі, Полтаві, Сімферополі, Тульчині, Харкові та Чернігові) [4, 28–29]. Вони активно вели свою роботу у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть і в Таврійській та Херсонській єпархіях.

Таврійське єпархіальне жіноче училище було відкрито у Сімферополі 2 лютого 1866 року за старим стилем. В основу функціонування навчального закладу було покладено статут Могилевського училища дівчат духовного звання зі зміною лише тих статей, які стосувалися штату службовців [2, 61].

На території старовинного Свято-Архангело-Михайлівського жіночого монастиря у м. Одесі 1844 року було затверджено «Училище для дівчат із духовного звання». З благословення архієпископа Херсонського та Одеського Димитрія (Муретова) 1871 року з'їзд єпархіального духовенства ухвалив перетворити училище для дівчаток-сиріт у єпархіальне жіноче училище. Відкриття Одеського єпархіального училища відбулося 16 серпня 1878 року. Особливе місце у освіті жінок посідало музичне мистецтво.

Одним із традиційних засобів естетичного та релігійного виховання єпархіанок були заняття співом. Крім хорового співу, дівчата виступали меншими групами, і поодиноці. Вихованки співали молебні, панахиди, а також патріотичні гімни, канти та народні пісні [1, 39]. Застосовувалися й інші форми музичної освіти вихованок училищ.

У програмі навчання велика увага приділялася церковному співу, на опанування якого надавалося 12 навчальних годин на тиждень. Вихованці співали в училищних храмах «за партесними нотами, і за Побутом, виданим Св. Синодом, зазвичай на два великі хори з обраних голосів...» [4, 40]. Найбільш талановиті вихованки ставали регентами у церковно-парафіяльних школах. 1886 року Св. Синод рекомендував приділяти особливу увагу церковному співу, оскільки багато випускниць училищ ставали сільськими вчительками, яким було необхідно вміти керувати хором [10, 40].

Крім занять співом, в єпархіальних жіночих училищах широко впроваджувалися додаткові заняття з музики, організовані переважно у позаурочний час. Заняття були індивідуальними (з окремими учнями) і груповими (спільні репетиції).

Зверталася увага не тільки на те, що заняття музикою впливають на духовний та естетичний розвиток, а також на формування ціннісних орієнтирів вихованок. Керівництво Полтавського єпархіального училища, наприклад, зазначало, що вміння грати на роялі могло приносити і матеріальну користь [14, 652].

У звіті Таврійського єпархіального жіночого училища наголошувалося на успішності занять музикою в училищі, що склалися з вивчення гри на фортепіано і з четвертого класу гри на скрипці. У 1905 – 1906 рр. на фортепіано навчалися 89 вихованок. Починаючи з найпростіших етюдів та гам, дівчата протягом 5–6 років вміли грати на фортепіано досить важкі та складні п'єси у 2, 4 та 8 рук. У звітному році гри на скрипці навчалися 56 учениць: з молодшими вивчалися початкові прийоми гри на скрипці, а зі старшою групою – гра у першій та другій позиції [7, 181]. Високий рівень викладання музики в училищі давав надію на покращення естетичного смаку та зростання культурного розвитку вихованок в цілому.

З цією ж метою було організовано і проведено літературно-музичні ранки та музичні вечори. Переважно це були різні урочисті, літературні та вокально-музичні акти, присвячені випуску дівчат, пам'ятні дати культурного чи релігійного значення, ювілейні дати службовців, училищ, державні свята. Підготовкою цих заходів учениці займалися самостійно, без допомоги педагогів.

Так, 10 лютого 1895 р. в Одеському Єпархіальному жіночому училищі відбувся літературно-музичний ранок. У програмі концерту хором вихованок були виконані пісні: «Рідний край», «Ой з-за гори...», «По полю, полю чистому», п'єса П. Чайковського «Легенда»; а також фортепіанні твори: уривок з опери Дж. Верді «Ріголетто» у виконанні трьох учениць 2 та 3 кл.; інтермедія з опери П. Чайковського у виконанні двох учениць 5 та 6 кл.; п'єса Ф. Ліста «Соловій» у виконанні учениці 6 кл. та п'єса у 4 руки М. Мошковського у виконанні двох учениць 5 кл. [3, 98]. Різноманітність репертуару підкреслює духовну, естетичну і культурну наповненість і спроможність вихованок.

На початку ХХ ст. особливої популярності набули вокально-музичні вечори у Тульчинському єпархіальному училищі, де з 1908 року на посаді вчителя церковного співу працював видатний український композитор М. Леонтович. Двічі–тричі на рік училищний хор давав концерти української музики [4, 93].

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. поширення набули ювілейні вечори. У день свята служили літургію та урочисто зачитувалася спеціально написана історична записка, виголошувалися урочисті промови та привітання. Вихованки влаштовували невеликий концерт, де читали вірші та виконували пісні хором або дуетом. Ці урочисті акти були покликані ознайомити громадськість із життям училища, а також дати можливість ученицям виявити свої таланти, оскільки участь у їх підготовці сприяла розвитку місцевих уподобань та інтересів вихованок.

Одним із найбільш важливих та улюблених свят в єпархіальних жіночих училищах було Різдво. Дівчатка самостійно готували святкову програму різдвяного вечора, декламували вірші, співали пісні та ставили невеликі п'єси для гостей та інших вихованок. Так, наприклад, 28 грудня 1896 року провели

дитяче свято в Одеському єпархіальному жіночому училищі. У великій залі училища була встановлена яскраво освітлена ялинка. На святковому концерті хором і на фортепіано було виконано 8 п'єс патріотичного змісту [8, 5], а 2 січня 1911 р. учням училища було показано «гуманні картини» за допомогою фантаскопа [6, 18]. Зазначене засвідчує потяг до застосування нового у мистецтві та урізноманітнення форм і засобів музичної підготовки та творчого розвитку вихованців.

Після закінчення єпархіального училища дівчата отримували диплом зі званням домашньої вчительки, який давав змогу викладати у початкових школах. Найчастіше вихованки влаштовувалися працювати в церковноприходські та земські школи. Було складніше потрапити до міністерських шкіл, які були більш престижними, оскільки заробітна плата вчителів була вищою, ніж у церковно-парафіяльних школах [4, 125].

Ще одним із напрямків працевлаштування випускниць були самі єпархіальні училища. Найкращих вихованок залишали після випуску працювати в училищі на посаді помічниці виховательки. Деякі згодом ставали виховательками, а деякі дівчата влаштовувалися на посаду вчительок у молодших класах училища. Таким чином навчальний заклад мав внутрішнє кадрове забезпечення [15, 78–79]. Незначна кількість випускниць єпархіальних училищ продовжувала навчання на вищих жіночих курсах. Це було непросто, оскільки освіта, здобута в єпархіальних училищах, відставала від гімназичної освіти. Тому для вступу на вищі курси дівчаткам доводилося закінчувати ще один клас у жіночих гімназіях або готуватись самостійно [4, 126].

З 11 єпархіальних училищ України у 1909 р. 559 вихованок закінчили шості та сьомі додаткові педагогічні класи. З них 133 випускниці (24%) влаштувалися на службу вчительками до церковно-приходських шкіл, 95 (17%) – до земських та міністерських шкіл, а 39 (7%) продовжили здобувати освіту у вищих навчальних закладах. Таким чином, близько 41% випускниць після випуску розпочали педагогічну діяльність [4, 126].

За період з 1868 р. до 1917 р. загальна кількість учениць в єпархіальних жіночих училищ України збільшилась у два-три рази. Дослідники з'ясували, що кількість охочих навчатися перевищувала можливості закладів. Неухильне зростання загальної кількості вихованок привело до створення додаткових класів та відкриття других єпархіальних училищ у Києві та Чернігові. Проте, навіть ці заходи не вирішили наявну проблему і керівництво училищ щорічно відмовляло частини охочих, що свідчить про успішність єпархіальних училищ на освітньому ринку [4, 161]. Таким чином зростає потенціал цих закладів як таких, що стали підґрунтям для становлення педагогічної освіти України.

Висновки. Таким чином, єпархіальні жіночі училища Півдня України у 60–70-х роках. XIX ст. були окремим видом духовних навчальних закладів. Вони мали специфічні риси у всіх складниках навчально-виховного процесу і були створені для здобуття представницями духовного стану систематичної освіти, що не поступається за рівнем світської освіти.

Велика увага в єпархіальних жіночих училищах приділялася музичній освіті, зокрема викладанню церковного співу та хоровому навчанню, а з 1868 року заняттям музикою (грі на фортепіано та скрипці). Позакласні заняття співом та музикою сприяли культурному та естетичному розвитку вихованок.

Основними формами музичної підготовки були виступи на урочистих актах, ювілеях, святах, літературно-музичних ранках, музичних вечорах, що включали низку хорових, вокальних і інструментальних концертних номерів різних жанрів.

Така концертна діяльність у єпархіальних жіночих училищах реалізовувала важливі виховні завдання: значно впливала на духовний та естетичний розвиток дівчат; сприяла формуванню ціннісних орієнтирів вихованок; підтримувала статус жіночих навчальних закладів як культурних центрів соціального середовища; стала вагомим складником музичної культури України.

Основою змісту музичної підготовки вихованок єпархіальних жіночих училищ, майбутніх учителів, була організація повноцінної музичної освіти та духовно-морального виховання, підготовка учениць до сімейного життя, яка вимагала від них навичок домашнього музикування, а також здатності самостійно навчати дітей музиці.

Єпархіальні жіночі училища посіли гідне місце у системі жіночої духовної освіти України другої половини XIX – початку XX ст. Освоєння позитивного історичного досвіду різних форм музичної підготовки у єпархіальних жіночих училищах України може бути використане у процесі реформування сучасної системи педагогічної освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо подальше вивчення проблем розвитку музичної освіти в духовних навчальних закладах України другої половини XIX – початку XX ст.

References

1. Грозний Д. А. Жіноче єпархіальне училище в Одесі (середина XIX – початок XX століття). *Інтелігенція і влада*. 2005. № 5.
Hroznyi, D. A. (2005). Zhinoche yeparkhialne uchylyshche v Odesi (seredyna XIX – pochatok XX stolittia) [Women's Diocesan School in Odesa (the middle of the 19th century – the beginning of the 20th century)]. *Intelihtentsiia i vlada – Intelligentsia and power*. 5. [in Ukrainian].
2. Костылева Е. В. Профессионально-педагогическая подготовка в Таврическом епархиальном женском училище (1866-1920). *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Проблемы педагогики средней и высшей школы»*. Том 26 (65). 2013 г.

- Kostyleva, E. V. (2013). Professionalno-pedagogicheskaia podgotovka v Tavricheskom eparkhialnom zhenskom uchilishche (1866-1920) [Professional and pedagogical training at Tauride Diocesan Women's School (1866-1920)]. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series «Problems of Pedagogy of Secondary and Higher Education»*, 26 (65). [in Russian].
3. Литературно-музыкальное Утро в Одесском епархиальном женском училище. Одесские епархиальные ведомости. 1895. №4.
Literaturno-muzykalnoe Utro v Odesskom eparkhialnom zhenskom uchilishche [Literary and Musical Morning at Odesa Diocesan Women's School]. (1895). *Odesskie eparkhialnye vedomosti – Odesa eparchial gazettes*. 4 [in Russian].
  4. Нижнікова С. В. Єпархіальні жіночі училища в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.): монографія / Науковий редактор Л. Ю. Посохова. Харків: Майдан, 2018. 244 с.
Nyzhnikova, S. V. (2018). *Yeparkhialni zhinochi uchylyshcha v Ukraini (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Diocesan Women's Schools in Ukraine (the second half of the 19th – the beginning of the 20th century)] : monograph. Kharkiv, Ukraine: Maidan [in Ukrainian].
  5. Об училищах девиц духовного звания. Москва, 1866.
Ob uchilishchakh devitc dukhovnogo zvaniia [About schools for maidens of a spiritual rank]. (1866). Moscow [in Russian].
  6. Отчет о состоянии Одесского епархиального женского училища в учебно-воспитательном отношении за 1910-1911 учебный год. Одесса, 1912.
Otchet o sostoianii Odesskogo eparkhialnogo zhenskogo uchilishcha v uchebno-vospitatelnom otnoshenii za 1910-1911 uchebnyi god [Report on the state of Odesa Diocesan Women's School in terms of teaching and upbringing for the 1910-1911 academic year]. (1912). Odesa [in Russian].
  7. Отчет о состоянии Таврического епархиального женского училища в учебно-воспитательном отношении за 1905–1906 учебный год. *Таврические епархиальные ведомости*. 1907, № 6.
Otchet o sostoianii Tavricheskogo eparkhialnogo zhenskogo uchilishcha v uchebno-vospitatelnom otnoshenii za 1905–1906 uchebnyi god [Report on the state of Taurida Diocesan Women's School in terms of teaching and upbringing for the 1905-1906 academic year]. (1907). *Tavricheskie eparkhialnye vedomosti – Taurida Diocesan Gazette*. 6 [in Russian].
  8. Праздничные вечера в Одесской семинарии и епархиальном женском училище. *Одесские епархиальные ведомости*. №1. 1896.
Prazdnichnye vechera v Odesskoi seminarii i eparkhialnom zhenskom uchilishche [Festive evenings at Odessa Seminary and Diocesan Women's School]. (1896). *Odesskie eparkhialnye vedomosti – Odessa Diocesan Gazette*. 1 [in Russian].
  9. Рункевич С. Г. Русская церковь в XIX. С-Петербург : Типография А. П. Лопухина, 1901.
Runkevich, S. G. (1901). *Russkaia tserkov v XIX* [Russian Church in the 19th century]. St. Petersburg: Tipografiia A. P. Lopukhina [in Russian].
  10. Семенов Д. Епархиальные женские училища за первое 50-летие их существования. *Русская школа*. 1893. № 11.
Semenov, D. (1893). *Eparkhialnye zhenskie uchilishcha za pervoe 50-letie ikh sushchestvovaniia* [Diocesan Women's Schools for the first 50th anniversary of their existence]. *Russkaia shkola – Russian school*. 11 [in Russian].
  11. Слова и речи Высокопреосвященнейшего Гурия, Архиепископа Таврического. Симферополь, 1883.
Slova i rechi Vysokopreosviashchennishego Guriia, Arkhiepiskopa Tavricheskogo [Words and speeches of His Eminence Guriy, Archbishop of Taurida]. (1883). Simferopol [in Russian].
  12. Творения иже во святых отца нашего Феофана Затворника. *Собрание писем*. Вып. I–IV. М., 2000. Т. 1.
Tvoreniia izhe vo sviatykh otca nashego Feofana Zatvornika [Creations like in the saints of Our Father Theophan the Recluse]. (2000). *Sobranie pisem – Collection of letters, I–IV*. 1 [in Russian].
  13. Устав епархиального женского училища. Пенза, 18.
Ustav eparkhialnogo zhenskogo uchilishcha, 18 [The charter of the diocesan women's school, 18]. Penza [in Russian].
  14. Щеглов В. Двадцатипятилетние Полтавского епархиального женского училища (Материалы для истории училища). *Полтавские епархиальные ведомости*. 1894. № 17.
Shcheglov, V. (1894). *Dvadcatipiatiletnie Poltavskogo eparkhialnogo zhenskogo uchilishcha (materialy dlia istorii uchilishcha)* [Twenty-five years of Poltava Diocesan Women's School (materials for the school history)]. *Poltavskie eparkhialnye vedomosti – Poltava Diocesan Gazette*. 17 [in Russian].
  15. Яковенко Г. Г. Становище та педагогічна підготовка домашніх учительок в Одеському єпархіальному жіночому училищі. *Гуржівські історичні читання*.
Yakovenko, H. H. Stanovishche ta pedahohichna pidhotovka domashnikh uchytelok v Odesskomu yeparkhialnomu zhinochomu uchylyshchi [The position and pedagogical training of home teachers in Odesa diocesan women's school]. *Hurzhiivski istorychni chytannia – Gurzhivsky historical readings* [in Ukrainian].

Прумакова В.

ORCID 0000-0002-8914-6748

Researcher ID C-9339-2019

Doctor of Pedagogical Sciences,
 Professor of the Department Theories and Methods of Upbringing,
 Psychology and Inclusive Education,
 Communal Higher Educational Establishment
 «Kherson Academy of Continuing Education» of Kherson Regional Council
 (Kherson, Ukraine) E-mail: pran703@gmail.com

THE ROLE OF MUSIC EDUCATION IN THE CURRICULA OF FEMALE DIOCESAN SCHOOLS IN UKRAINE DURING THE 1860 – 70s

The article explores the genesis of female diocesan schools in Ukraine, which resulted from the influence of democratic reforms during the 1860 – the 70s on the system of domestic secondary spiritual education for women. It describes the curriculum of the newly established educational institutions in the second half of the 19th century, which provided primary training for elementary school teachers. Specifically, it analyzes the role and significance of music education in the curricula of that time, which contributed to the proper spiritual upbringing of the students in these institutions. The study reveals and describes the forms and methods of music education and musical training in the female diocesan schools of Southern Ukraine during the latter half of the 19th century.

The purpose is to determine the role and significance of music education in the curricula of female diocesan schools in Ukraine during their establishment and early stages of operation (1860 – the 70s).

The scientific novelty consists in expanding the scope of studying the problem of establishing and developing female diocesan schools in Ukraine as one of the prerequisites for developing pedagogical educational institutions of different types that have trained elementary school teachers. In particular, the study focuses on exploring the content of musical training with regard to the education of Ukrainian women, which significantly influenced not only their spiritual upbringing but also the development of music pedagogy. The productive experiences of the past on the specified issues can have a broad practical application in contemporary schools when developing authors' models, educational programs, and methodological guides to enhance the effectiveness of musical training for students.

Methodology. This study employs general scientific research methods such as analytical – synthetic, generalization, and systematization to characterize the source base. Historical methods, including chronological, retrospective, and typological, are also used to trace the specifics of music training in female diocesan schools in Ukraine during the analyzed period, generalize its content, and identify the forms of educational process organization and assessment of students' progress.

Conclusions. Hence, the successive educational reforms in the latter half of the 19th century in Ukraine resulted in the first female diocesan schools established as secondary educational institutions whose graduates could later become elementary school teachers. The initial purpose of founding these schools was purely the educational and spiritual upbringing of clergy children (daughters). Music education in the curriculum of female diocesan schools in Ukraine played a vital role in the aesthetic, religious, spiritual and moral upbringing of teachers – to – be in rural and folk schools, which further contributed to an increase in the country's population literacy rate.

Keywords: female diocesan school, music education, spiritual upbringing, music training for teachers, forms, methods, and means.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. В. Кохановська